

Oponentský posudek diplomové práce **Kateřiny Benešové**

Překlady raných humoristických povídek A.P.Čechova

ÚSVS, rusistika, 2008

Práce z oblasti kritiky překladu analyzuje překlad čtyř humoristických povídek Čechova z pera Libora Dvořáka a dvě z nich srovnává se starším překladem Jaroslava Huláka. Diplomantka představuje i vlastní překlad jedné povídky. Jde jednak o srovnání jednotlivých jazykových prostředků (lexikálních a syntaktických) i celého stylu s originálem (kolace), jednak o stanovisko k určitému výkladu díla a zprostředkování Čechova dnešnímu českému čtenáři. Lingvostylistické analýze předchází charakteristika rané prozaické tvorby A.P. Čechova. Tyto črty – grotesky, na první pohled směšné příhody, vypadají jako miniaturní anekdoty (zpočátku je psal pro laciné ilustrované časopisy), ovšem, jak diplomantka správně pochopila, mají i druhou tvář – výpověď o společnosti, smutnou až tragickou, tóny satiry se zaměřením na „rabstvo“, otrockou, poniženeckou psychologii ruského člověka a na ponižování lidské důstojnosti, hrubost, cynismus, bezcitnost. Tyto miniatury už představují charakteristickou pro Čechova stručnost, přesnost, zhuštěnost v obsahovém popisu i v jazykovém ztvárnění.

Domnívám se, že diplomantka, která prokázala schopnost velmi dobré, samostatné interpretace ruských textů po stránce obsahové i lingvostylistické, snad ani neměla zapotřebí opírat se o některé „badatele“ a citovat jejich téze o dominanci objektivní metody, tvrzení typu „Jeho humoristická próza je jednoznačně subjektivnější. Už zde je ale vidět směřování k objektivnosti.“ Z autorčiných rozborů je výborný např. výklad o stylizaci prostřeďi pomocí lexikálních prvků obecné češtiny a prostředků syntaktických. Není ovšem správná domněnka (str. 12), že prostřeďi se týká jen vesnice. Její rozbor povídky o zelených čertech, které vidí ruští opilci, je detailní, přesný, zajímavý..

Při charakteristice Dvořákova souboru „Podvodníci z nouze“ (z roku 2003) diplomantka oprávněně kritizuje uspořádání souboru, i výběr názvu – Dvořákův doslov je věcně pochybný (ovšem i jazykově, viz první věta doslovu „Je to sice otrřiskaná pravda, ale Čechov patří k nejlepším...“). Bohužel si diplomantka neuvědomila, že překlad názvu (celého sborníku poříďe jedné povídky) Mošenniki ponevole neznamena „z nouze“, ale „proti své vůli“, „volky nevolky“, „bezděčně“ - Čechov má povídku Tragik ponevole – Tragikem proti své vůli: postavy se bezděčně dostávají do určité situace, která znamená nutnost hrát určitou roli.

Při rozboru první povídky autorka oprávněně kritizuje výběr některých ekvivalentů (pantatinek, vašnosti, breberku vyplašenou), svévolné dosazování frazeologismů, např. Kdo si

počká, ten se dočká (Ne setujte, pokuda do konca ne doživete), nebo Můj ty smutku (Čort jeho znajet). Nepřesností je tam ale víc: A dočki u menja (A naše děvčata místo A moje dcery), da i slegla (tam si lehla!), nesmyslná modifikace českého frazeologismu „Dřív jsi ty pískal, jak já budu skákat.“ (Togda ty, a teper'ja, význam: dřív jsi ty pískal a já skákal, teď se to obrátilo), interpretace biblizmu „Nebesa se otevřela“ (Nebesa razverzesja – aorist) jako „Padající klenba nebeská“. Rozbor povídky Chameleon v podání autorky zřetelně prokazuje Dvořákovu vulgarizaci (mrcha, hovado, dobytek, blboun, ksindí, vajgl), neúnosnost kumulace prvků obecné češtiny, někdy à la Švejk: „Náš tedy vopravdu není, anžto ten pes patří generálovu panu bratrovi“ (Ěto generalova brata, čto nemednis' prijechal). Zvláště poslední příklad dokumentuje, myslím, Dvořákovu nevkusnou mnohomluvnost, která je v rozporu s Čechovovou dikcí. Diplomantka kladně hodnotí Hulákův překlad: uvážlivá práce s jazykem, snaha o stylistickou vyváženost, dialogy působí živě a přirozeně, Hulák podrobuje text sémantické a stylistické analýze, zatímco Dvořák pracuje intuitivně, sebevědomě prosazuje mnohá vlastní řešení. (Dodala bych, že jeho obdivuhodná znalost ruštiny ho právě pro nedostatek analytického přístupu nechrání před trapnými věcnými chybami: na str. 73 „Podvodníků z nouze“ se dočteme o paní, která poskytovala ve své vilce volný pokoj se stolem a nábytkem.)

Při rozboru povídky o snech ruských opilců diplomantka oprávněně kritizuje výraz „čmajzate“ ve významu „nakradli jste si“ v Dvořákově překladu, ale některých dalších problémů si nevšimla: klassnaja dama je třídní učitelka nebo profesorka, nikoliv „mladá dáma“, oč en' del'nyje ljudi nejsou „velmi věcní,“ spíše „pracovití, solidní, spolehliví,“ frazeologismus projti čerez ogon', vodu i mednyje truby Dvořák nerozpoznal a překládá „prošel už vodou, ohněm i kotly pekelnými“ místo „je všemi mastmi mazaný, zkušený“ apod. Překladatel i diplomantka se přehlédli a výraz pominal'nyj přečetli jako nominal'nyj. Spojení put' dobra je ustálené, překlad „chodničky dobra“ je diskutabilní. V poslední povídce spojení Pobej bog nevhodně přeloženo „Kdyby mě pámbu na místě zabil“ místo „To slyším poprvé v životě, na mou duši, event. jak je pámbu nade mnou.“ Diplomantka si všimla, že Dvořák velice často předesílá výroku uvozovací částici „tak“, leckdy zcela neústrojně: „Tak dovořím se vás otázat, kdo podle vás...“ Jako poněkud sporné se mi jeví autorčino tvrzení, že Dvořák koncepcí svého překladu se přizpůsobuje soudobým estetickým konvencím (že tedy vulgarizace je dána snahou ulehčit čtenáři pochopení autora?). Vcelku si ale diplomantka uvědomila a rozpoznala, že tam, kde Čechov pracuje s náznaky, s nedořečeností, je implicitní. Dvořák je přehnaně explicitní, až polopatický směrem ke čtenáři – všechno je dokonale vysvětleno. Ještě bych to upřesnila: Dvořák zcela neoprávněně nasazuje kauzální vazby

(protože) a vazby koncesivní, přípustkové (ačkoliv), které jsou pro Čechova zcela netypické, vyhrocuje a nadměrně logizuje to, co v originálu je spíše v polotónech, prostě položeno vedle sebe. Jeho slabinou jsou často frazeologismy, které překládá jako volné slovní spojení, obdobně často nepozná přenesené významy lexémů. Má přímo máni vsunout do výroků tzv. malá slova – adverbia, částice a různý jiný vycpávkový materiál.

Diplomantka uzavírá, že překlady Jaroslava Huláka zastaraly mnohem méně, než bychom čekali. Domnívám se, že v jeho překladech nejsou závažnější prohřešky proti originálu, naopak u Dvořáka je jich značné množství. Soudím, že celková stylová rovina u Huláka je zachována, zatímco u Dvořáka je stylistický charakter originálu značně narušen; v mnoha případech Dvořák svou překladatelskou koncepcí Čechova zkresluje, dokonce mění jakoby ve prospěch laického čtenáře. Zřetelná je vulgarizace, přehnaná expresivita. Libor Dvořák má víc než třicetiletou překladatelskou praxi (Bulgakov, Bunin, Pelevin, Šorokin, Politkovská atd.), v současné době překládá Vojnu a mír. Čechov je zastoupen i v jeho sborníku Nic k smíchu (Čechov, Averčenko, Zoščenko). Ve všech jeho textech lze najít věcné chyby, pochybení sémantická a stylistická, špatnou češtinu; zřejmě chybi kritická revize textu i pečlivá redaktorská práce před vydáním, rovněž korektury jako by absentovaly. Zároveň je zřejmé, že Dvořák lehce zvládá široký žánrový okruh, rozsáhlou masu textů a projevuje mimořádnou překladatelskou invenci.

Svá hodnocení diplomantka formulovala na základě podrobných textových analýz a prokázala tak značnou filologickou erudici. Rozbor a zhodnocení překladů je o to důležitější, že recenzenti úrovni překladů z ruštiny vůbec nevěnují pozornost, ani je nenapadne podívat se na originál, hodnotí jako skvělé, vynikající překlady stěží průměrné i podprůměrné s celou řadou nedostatků; nakladatelství i jednotlivci nekriticky zadávají takové práce do soutěží o cenu Josefa Jungmanna, státní cenu apod. Diplomová práce prokázala, jak je podrobná kritická analýza překladu obtížná, náročná a důležitá a jak souvisí s určitým výkladem díla, výkladem autora. Znamku bych viděla mezi jedničkou a dvojkou podle průběhu obhajoby.

V Praze dne 14. září 2008.

Doc. Dr. Kamila Chlupáčová, CSc.